

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

opgericht 4 juni 1986

Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel
onder nummer S 41040043

Doel: Bescherming en behoud van alle op de Veluwe voorkomende diersoorten in hun natuurlijke omgeving, met inachtneming van de druk die een biotoop kan verdragen.

Bestuur:

Voorzitter	H. Bonekamp	tel: 055-3667617
Secretaris	H.L. Kats	tel: 055-3558686
Penningmeester	Vacant	tel:
Lid	W. Fiets	tel: 055-3556836
Lid	J. Rolfes	tel: 055-5413909

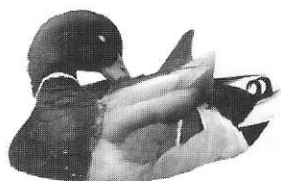
SBDV-internetsite: <http://members.chello.nl/~w.fiets/>

Nieuwe donateurs aanmelden bij:

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe
postbus 103
7300 AC Apeldoorn
055-3558686
e-mail: H.L.Kats@inter.nl.net (secretariaat)

Donaties: minimaal: € 5,- per jaar
 voor het leven: € 125,- eenmalig

Gironummer: 1946458
 T.n.v. Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe
 Apeldoorn

STICHTING BEHOUD DIERENWERELD VELUWE

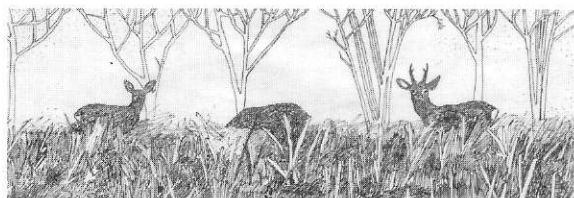
Uitgave 2007

Inhoud

Voorwoord	1
Bestuursmutatie	2
Er is leven na de dood	3
Nestkastenproject Radio Kootwijk	7
Vliegend hert	8
Bescherming larven Vliegend hert	9
Overzicht projecten van de SBDV	10
Natuurwerkdag	15
Vleerbietenhut	16
Gift	16
Bijzondere waarnemingen	17
Vrijwilligerswerk in natuurgebieden	20
Harry Kerssen	24
Jaarprogramma excursies en dia lezingen	25
En het wild kwam van heinde en verre	29
Herfstige beukendreef	34

tekeningen: Henk Bonekamp / Foto's: B. Maassen, Henry Kats, Wim Fiets
Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe.

De mens is het intelligentste van alle dieren en het meest dwaze.
Namens de dieren,
Diogenes (412 - 323 voor Chr.)

Het voortbestaan van de diersoorten op aarde is afhankelijk van de gevoelige balans van de natuur.

Tot nu toe hebben vele dieren de inbreuk van de mens op hun bestaan overleefd. Maar wanneer wij niet leren de dieren op hun juiste waarde te schatten en een plaats op deze aarde voor hen zeker stellen, bestaat het gevaar dat wij de rijke en kleurrijke wereld ontdoen van vele bewoners. Wij hopen en geloven dan ook dat u, samen met ons, ons enthousiasme voor de dierenwereld in al zijn vormen kunt delen.

Overzicht activiteiten in 2007 en begin 2008

2007

- 6 januari vrijwilligerswerk Tongerense heide
- 3 februari vrijwilligerswerk Noorderhei
- 3 maart vrijwilligerswerk Tongerense heide
- 17 maart dialezing Gazenbeekstichting
- 7 april vrijwilligerswerk Noorderhei
- 21 april excursie Paleispark Het Loo
- 5 mei vrijwilligerswerk Tongerense heide
- 2 juni vrijwilligerswerk Noorderhei
- 16 juni * Schaapscheerderfeest Hoog Buurlo,
(zie publicaties in dagbladen).
- 23 juni Orchideeënwandeling in Het Woudhuis en Het Scholte Apeldoorn.
- 7 juli vrijwilligerswerk Zandhegge
- 1 september vrijwilligerswerk Tongerense heide
- 15 september * Honingmarkt in Ugchelen,
(zie publicaties in dagbladen).
- 29 september bronstexcursie Koninklijke Houtvesterij
- 6 oktober vrijwilligerswerk Noorderhei
- 20 oktober dialezing door dhr. Rien Mouw
- 3 november Landelijke Natuurwerkdag Berg en Bos Apeldoorn
- 17 november excursie Berg en Bos Apeldoorn
- 1 december vrijwilligerswerk Tongerense heide
- 22 december vrijwilligerswerk Zandhegge

2008

- 5 januari vrijwilligerswerk Noorderhei
- 2 februari vrijwilligerswerk Tongerense heide
- 1 maart vrijwilligerswerk Noorderhei
- 15 maart dialezing door dhr. Jan Huttinga
- 5 april vrijwilligerswerk Tongerense heide

* Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe aanwezig met voorlichtingstand.

Voorwoord

"de sneeuw, door de storm over de bergkam geblazen, daalt neer als lenteregen."

Volgens het boekje heet zo'n Japans gedicht een haiku. Ik hoop dat deze variant op de soep die nooit zo heet wordt gegeten ook op onze bestuurssamenstelling van toepassing zal blijken. Terwijl ik dit schrijf maken wij ons zorgen. Ik draai zelf al weer een jaar of 10 mee en ben met mijn leeftijd van 55 jaar nog steeds verreweg de jongste in het bestuur. "De sneeuwstorm wordt over de bergkam geblazen." Het ziet er een beetje somber uit. Harry Kerksen, al vele jaren onze creatieve boekhouder wil wel eens iets anders. We zitten binnenkort wellicht zonder penningmeester. Enige jaren geleden hebben we hem nog om kunnen kopen, maar nu zijn we toch werkelijk op zoek naar een opvolger. Ik hoop dat, op het moment dat u dit leest, er sprake zal zijn van een lenteregen en niet van een sneeuwstorm.

Geen penningmeester is momenteel een eerste zorg. Echter - tijdens de laatste dialezing viel het mij op - ons ledenbestand wordt ook steeds grijs. Een aantal vrijwillige werkers in het veld haakt steeds vaker af. Ze worden een dagje ouder. We zouden graag een aantal jonge enthousiaste mensen verwelkomen. Zegt het voort.

Genoeg sneeuwstorm nu, over naar de lenteregen. Elk jaar lijkt de belangstelling voor bijvoorbeeld de hertenbronst toe te nemen. Heel veel mensen hebben toch een bijzonder gevoel bij dit oergebeuren. Wellicht hebben wij als "dierenwereld" mede aan de wieg van deze ontwikkeling gestaan. Respect voor de natuur. Bijna zoals elk jaar trof ik, op een van mijn bronstfietsochtjes in mijn eentje, medebestuurder Henry Kats achter in het Kroondomein. Gelukkig gaan er nog niet veel mensen in hun eentje in het pikkedonker op de fiets door het bos "bronzen". Ik ben wat dat betreft behoorlijk asociaal. Henry ook lijkt het. Wellicht ligt hier ook een beetje het probleem met betrekking tot verjonging binnen onze Stichting. Veel natuurliefhebbers gaan het liefst alleen op pad. Er zijn ook best veel natuurliefhebbers, meer dan vroeger lijkt het soms. Toen ik een jaar of 16 / 17 was en met mijn broer op de fiets of met de brommer naar het Kroondomein ging bronzen, trof je hoegenaamd niemand en als je hier over vertelde keek men mij glazig aan, "waar heb je het over?"

Ik denk dat het met de belangstelling voor de natuur nog wel meevalt. Veel natuurliefhebbers weten nog niet dat wij zo'n geweldige Stichting zijn. Als ze dat weten dan krijgen we zeker meer leden. Nogmaals: zegt het voort.

Mooi he, zo'n Japanse variant op onze soep.

Ik wens u, ook namens de overige bestuursleden, allen een zeer voorspoedig 2007 toe.

Henk Bonekamp

Bestuursmutatie

Na veel wikken en wegen heb ik besloten om met ingang van 1 januari 2007 het penningmeesterschap neer te leggen en het bestuur te verlaten.

In juni 1986 hebben Dirk Kruitbosch, Wim Fiets en ondergetekende de Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe opgericht. De notaris waar de akte passeerde was zo ingenomen met ons initiatief dat de rekening achterwege bleef. Sinds die tijd ben ik penningmeester geweest.

In de beginjaren was dat heel veel werk, we hadden toen nog onze jaarlijkse tentoonstellingen in de Acaciahal van het park Berg & Bos in Apeldoorn. Per jaar mochten we tussen de 25 en 40.000 bezoekers verwelkomen. Degenen die vanaf de beginjaren donateur zijn van onze Stichting zijn meestal via een bezoek aan onze tentoonstelling donateur geworden.

We waren gedurende 3 maanden elke week 7 dagen open. En wat gedacht van de voorbereidingen, die maanden in beslag namen? Maar de resultaten mochten er dan ook wezen.

Dit vergde enorm veel tijd van ons. Niettemin heb ik het werk altijd met veel plezier gedaan.

Het afgelopen jaar ben ik 60 geworden en we hebben ondertussen 3 kleinkinderen. Tijd dus om het wat rustiger aan te doen.

Vanaf deze plaats wil ik in het bijzonder mijn vrouw bedanken die, hoewel ik zeer vaak van huis was, mij altijd is blijven steunen in mijn werk voor de Stichting. Verder wil ik alle mensen (bestuursleden en donateurs) bedanken met wie ik in de afgelopen twintig jaar gewerkt heb. Het is altijd op een prettige manier verlopen.

Een en ander houdt echter niet in dat ik de Stichting vaarwel zeg. Ik zal actief blijven als vrijwilliger en u zult me dan ook regelmatig tegenkomen bij diverse gebeurtenissen.

Ik dank een ieder voor het vertrouwen dat in mij gesteld is.

Harry Kerssen

Er is leven na de dood

Henry Kats

Dat zong Freek de Jonge een aantal jaren geleden. In de natuur is niets minder waar. Ik constateerde dat er leven na de dood is bij het zien van een dood wild zwijn dat ergens in een bosgebied lag. Ik ben daar regelmatig wezen kijken en heb foto's gemaakt. Zelden heb ik zoveel leven bij elkaar gezien tijdens het ontbindingsproces van dat wilde zwijn. Bij de weke delen, de bek en anus van het wilde zwijn, zaten kort na zijn dood al veel vliegen. In een later stadium hebben waarschijnlijk vossen, dassen en roofvogels meerdere openingen gemaakt in het dode dier. Insecten zouden dat niet kunnen, die komen niet door de huid heen. Vervolgens kwamen er allerlei soorten vliegen en kevers die van de openingen gebruik maakten om bij de zachtere delen van het inwendige te komen. Op een gegeven moment zag je het dode dier bewegen door de duizenden vliegenlarven die aan het eten waren. De geur van een dood dier trekt veel andere dieren uit de wijde omgeving aan. U zult misschien denken als u dit leest: "wat een onsmakelijk verhaal is dit". Toch is het voor planten én dieren van groot belang dat er dode dieren in het bos blijven.

Dode dieren, het hoort net zo in de natuur als levende beesten.

Helaas wekt het afkeer bij de mensen als er een ergens in een bosgebied een dood dier ligt. De afkeer wordt groter naarmate het dier aaibaar is. Sentiment gaat steeds meer meespelen als het een dier betreft dat men mooi vindt of een dier dat dicht bij de mensen staat. Een jong dood dier is zieliger dan een volwassen exemplaar. Men zal het eerder zielig vinden als er een dode kat of hond ergens ligt dan een overreden dode adder. Een dode eekhoorn is weer zieliger dan een dode vogel. Vogeltjes in de tuin worden gevoerd terwijl in diezelfde tuin een glas is ingegraven met bier erin om de slakken te verdrinken.

In boswachterij Berg en Bos te Apeldoorn voeren vrijwilligers van onze Stichting in de weekends de edelherten en wilde zwijnen die daar in afgesloten wildbanen leven. We geven dan tevens voorlichting over deze dieren en hun leefgewoontes. Toen het mijn beurt was om de dieren te verzorgen, zag ik dat er een dode big in de wildbaan lag. De biggen waren begin januari al geboren. Het was een koude natte periode geweest, dat kan funest zijn voor jonge biggen. Er stond publiek te kijken tijdens het voeren. Ondanks mijn uitleg en de opmerking dat het gevaarlijk kan zijn bij een zeug met biggen te komen was er iemand uit het toekijkende publiek die er schande van sprak dat ik de dode big niet weghaalde. Ze zou de dierenbescherming bellen. Het heeft verder geen gevolgen gehad. De dag daarna was de big, waarschijnlijk door een vos, opgehaald. Weer een stukje natuur dat door onbegrip van mensen matig wordt geaccepteerd.

Het is maatschappelijk slecht aanvaardbaar dat er dode dieren in het ecosysteem zitten, het stinkt, trekt ongedierte aan en men is bang voor ziektes. Een groot maatschappelijk probleem schijnt te zijn "het doden van dieren door mensen". Daarbij wordt verschil gemaakt tussen dieren die door middel van beheersjacht aan hun einde komen en dieren die in een slachthuis sterven. Het eerste wordt als verwerpelijk ervaren hoewel die dieren in het wild een redelijk normaal bestaan hebben gehad. Het tweede wordt algemeen aanvaard terwijl deze dieren vanaf hun geboorte klaargestoomd worden voor consumptie. Men vindt het ethisch niet verantwoord dat dieren in de natuur door ziekte of voedseltekort sterven. Staan we soms steeds verder van de natuur af?

In de afgelopen jaren is er fel gediscussieerd over de populaties heckrunderen, konikpaarden en edelherten in de Oostvaardersplassen. Met kwam in opstand tegen het "laten verkommeren" van deze grote grazers. Een groot aantal dieren stierf in de matig strenge winter van 2004-2005. Wintersterfte treedt altijd op, de oorzaak daarvan heeft te maken met een slechter wordende conditie als gevolg van voedselschaarste en weersomstandigheden. Aan het einde van de winter waren de vetreserves van de dieren opgebruikt waardoor zwakkere exemplaren de nieuwe lente met nieuw vers en veel voedselaanbod niet haalden. Dat gebeurt op de Veluwe ook wel eens bij edelherten die in de bronst erg fel zijn geweest en zich geen gelegenheid gunden om te eten. Ze kunnen dan ongeveer eenderde van hun gewicht verliezen. Komt er vervolgens een strenge winter dan kan een hert dat zijn vetreserves niet had verbruikt tijdens de bronst de winter overleven terwijl een kapitaal plaatshert de winter niet doorkomt. Een winterslaap, zoals bijvoorbeeld bij vleermuizen en reptielen, hebben edelherten niet. Het is wel zo dat bij herten en andere grote grazers in de wintermaanden een lager energieverbruik ontstaat met verminderde lichaamsfuncties waardoor er een lagere stofwisseling plaats vindt. Ze hoeven minder vetreserves aan te spreken in de voedselarme tijd tot er weer meer natuurlijk voedsel komt.

Het voedselaanbod bepaalt het aantal dieren in een gebied. Bij vossen en wilde zwijnen worden weinig tot geen jongen geboren tijdens

voedselschaarste. Het is een natuurlijk proces dat er niet elk jaar evenveel natuurlijk voedselaanbod is. Zijn er veel dieren in een gebied met een beperkte hoeveelheid voedsel dan zullen dieren gaan trekken naar gebieden met meer voedsel. Indien dat niet kan doordat een gebied ophoudt door een raster of verstedelijking dan zal er, zonder menselijk ingrijpen, een situatie ontstaan van uithongering en sterfte tot populatie en voedselaanbod op elkaar zijn afgestemd. Het ene jaar zullen er meer dieren van honger sterven dan het andere jaar. Menselijk ingrijpen kan zijn: bijvoederen of afschot.

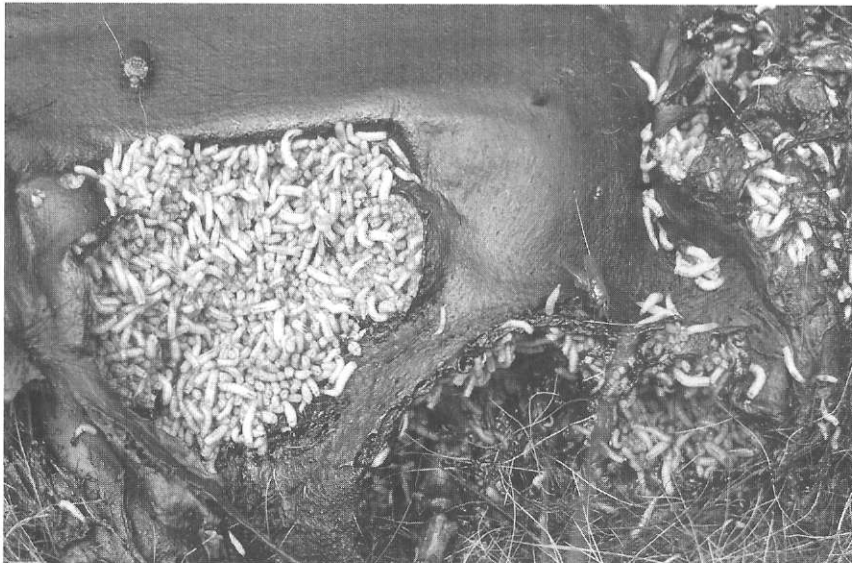
Er werd in de Oostvaardersplassen bewust niet ingegrepen door middel van bijvoederen of afschot. Het beleid was en is gebaseerd op een 'nagenoeg natuurlijk terrein'. Er is voor deze vorm van beheer gekozen in het Natuurbeleidsplan 1989. Het houdt in dat het beheer gericht is op het maximale gebruik maken van natuurlijke processen en, in het verlengde daarvan, minimaal menselijk ingrijpen. Door sterfte zal een natuurlijke selectie van de dieren aan het einde van de winter plaatsvinden. Een gevolg daarvan kan zijn een spanningsveld tussen ecologisch beheer enerzijds en het dierenwelzijn anderzijds. Zou je de dieren gaan bijvoeren, dan kun je nooit bereiken dat het aantal dieren stabiliseert naar gelang de draagkracht van de biotoop. Onder druk van de publieke opinie is men in de Oostvaardersplassen edelherten gaan afschieten die niet meer op eigen kracht verder konden. In feite is er dan al een verstervingsproces op gang aan het komen en je zou je kunnen afvragen of het toch niet beter is de dieren vanzelf dood te laten gaan zonder allerlei verstoring in het veld te brengen door op zoek te gaan naar deze dieren en hun het genadeschot te geven. Als ik tijdens discussies liet blijken het beleid in de Oostvaardersplassen helemaal niet zo slecht te vinden werd dat mij kwalijk genomen, zo gevoelig ligt het bij veel mensen. Ik bemerk regelmatig dat sentiment doorslaggevend is om het gevoerde beleid door Staatsbosbeheer radicaal af te wijzen.

In de winterperiode 2005-2006 is in de Oostvaardersplassen het zogenaamde predatormodel toegepast. Het komt er op neer dat grote grazers door middel van afschot met behulp van een geluiddemper worden afgeschoten als blijkt dat zij aan het einde van hun leven zijn gekomen. Het verstoringeffect in het gebied wordt daardoor beperkt. Predatoren in een natuurgebied uitzetten, bijvoorbeeld wolven, zal het probleem niet reduceren. Een wolf zal eerder een jonge malse prooi uitzoeken dan een oud ziek dier. De wilddruk in het gebied zou wel iets kunnen verminderen, maar dan krijg je weer het probleem dat predatoren niet kunnen uitwisselen met soortgenoten in andere natuurgebieden. Daar komt bij dat wolven een groot territorium hebben. Je zou dus maar een kleine populatie kunnen uitzetten. Wéér een nieuw probleem erbij, herintroductie van exoten. Hoewel.... Exoten? Ze kwamen tot 1845 hier in Nederland wél voor. Laten we maar wachten tot de Ecologische Hoofdstructuur zo is ingericht dat wolven en andere predatoren zelf hier naar toe kunnen komen.

Men wil gebieden vergroten en laten aansluiten op andere natuurgebieden waardoor wegtrekken naar voedselrijkere terreinen voornamelijk in de

winter mogelijk wordt. Toekomst waar veel instanties mee bezig zijn. Er komt, om het leefgebied van de edelherten te vergroten, een bosgebied aansluitend aan de Oostvaardersplassen bij, "de Hollandse Hout". Men is met 'ecologische poorten' en 'robuuste verbindingzones' bezig waar allerlei dieren gebruik van kunnen gaan maken. De Veluwe wordt via 'ecologische poorten' doorverbonden met de Utrechtse Heuvelrug, Salland, Montferland en het Duitse Reichswald. Een van de robuuste verbindingzones zal de Oostvaardersplassen gaan verbinden met het Horsterwold bij Zeewolde. Dit wordt een belangrijke schakel in de totale verbinding Oostvaardersplassen – Veluwe - Reichswald. Er is nog een lange weg te gaan. Beleidsplannen en wildbeheer moeten op elkaar afgestemd worden. Het zijn nu nog plannen maar het zou in de toekomst kunnen gebeuren dat een edelhert uit de Oostvaardersplassen via de Veluwe in Duitsland op familiebezoek gaat. Misschien zal in de toekomst een wolf via diezelfde verbindingzones een prooi gaan zoeken in de Oostvaardersplassen. Een paartje zeearenden heeft zich in de winter 2006 gevestigd in de Oostvaardersplassen. In maart zijn ze begonnen een nest te maken in een moerasgedeelte van dat natuurgebied. Dat ze dat gebied hebben uitverkoren is hoofdzakelijk een gevolg van het voedselaanbod van vissen, ganzen en... het laten liggen van kadavers van edelherten. De zeearenden begonnen eind maart met broeden en eind april zijn er jongen uit het ei gekomen. Uniek voor Nederland, het eerste broedpaar zeearenden. De dood van een dier betekent altijd leven voor een ander dier.

Dode dieren, het hoort net zo in de natuur als levende beesten.

Nestkastenproject Radio Kootwijk

Nestkasteninventarisatie 2006
Joop Rolfes

Ook dit jaar willen we U als natuurliefhebber de broedgegevens van ons nestkastenproject in de bossen rond Radio Kootwijk niet onthouden. Opmerkelijk is het aantal broedgevallen van de koolmees, dit is bijna gehalveerd ten opzichte van 2005. Volgens een aantal wetenschappers wordt de koolmees in Nederland bedreigd. Omdat het steeds warmer wordt komen rupsen vroeger in het voorjaar uit hun ei. Daardoor is er niet genoeg voedsel voor de koolmeesjongen als de vogels niet vroeger gaan broeden. De koolmees kan zijn broedtijd ook wel naar voren schuiven, zo maakten de onderzoekers op uit hun gegevens van 32 broedseizoenen, maar kan het tempo van de opwarming van de aarde niet bijbenen. Ook het voedsel zal steeds eerder beschikbaar komen.

Slechts een deel van de mezen kan de broedtijd aanpassen aan het beschikbare voedsel. In warme lentes legden ze eerder eitjes. Deze mezen krijgen meer en grotere jongen. In de 32 jaar waarin de biologen de mezen volgden, deden de flexibele mezen het het best

Deze flexibiliteit is maar gedeeltelijk erfelijk. Daardoor schiet het niet erg op met de vorming van een mezenbevolking die op tijd jongen op de wereld zet. Daar komt nog eens bij dat mezen meer dan een keer per jaar jongen kunnen krijgen, zodat aanpassingen die per generatie plaatsvinden, zich maar langzaam zullen doorzetten.

Of de koolmees en vergelijkbare vogelsoorten door voedselgebrek van de jongen op den duur met uitsterven bedreigd worden, kunnen de onderzoekers nog niet zeggen. Wel wordt de kans dat de soort het loodje legt groter. Maar er zou ook een 'nieuwe mees' kunnen ontstaan die beter is aangepast aan het opwarmen van de aarde.

In 2005 hadden we nog enkele broedgevallen van de kuifmees en de gekraagde roodstaart maar die kwamen het afgelopen seizoen niet meer voor.

Ook het aantal broedsels van de zwarte mees is afgenomen, bij de eerste controle in mijn gebied trof ik een nestkast aan met 12 eitjes van de zwarte mees, maar bij de tweede controle waren alle eitjes weg terwijl het nest nog helemaal intact was. Wie verantwoordelijk was voor de roof van de eitjes is voor mij nu nog een raadsel. Bij de diverse controles door onze vrijwilligers zijn edelherten en reeën waargenomen. Opmerkelijk was een nest biggen van het wilde zwijn, de zeug die daarbij hoorde was in de wijde omtrek niet gezien. Verder zijn er een driehoornmestkever, een raaf en een koekoek waargenomen. Er zijn veel winterkoninkjes gezien. De resultaten van de inventarisaties door onze vrijwilligers luiden als volgt:

- 43 paar koolmezen met 356 jongen, in 2005 waren dit 79 paar met 388 jongen.
- 15 paar pimpelmezen met 120 jongen, in 2005 waren dit 12 paar met 94 jongen.
- 59 paar bonte vliegenvangers met 314 jongen, in 2005 waren dit 45 paar met 249 jongen.
- 9 paar boomklevers met 45 jongen, in 2005 waren dit 13 paar met 66 jongen.
- 3 paar zwarte mezen met 17 jongen, in 2005 waren dit 5 paar met 39 jongen.

Vliegend hert

Gert-Jan Blankena

In weerwil van zijn naam is het vliegend hert een insect, een kever om precies te zijn. Maar wel meteen de grootste van ons land, en ook nog eens behoorlijk zeldzaam. De Veluwe, en dan vooral de omgeving van Vierhouten en Hoog Soeren, is één van de weinige gebieden waar hij nog voorkomt. Hij is zelfs zó zeldzaam geworden dat hij via Europese wetgeving is beschermd. En dat geeft natuurlijk wel de nodige verplichtingen!

Het is niet zó vreemd dat het vliegend hert zeldzaam is geworden. De kever zelf leeft maar een week of zes; hij/zij moet zich voortplanten, en dat is 't dan wel. Maar de larve leeft wel vijf jaar in de grond en moet het hebben van een bepaalde schimmel die alleen op dood of kwijnend eikenhout groeit. En voor dood of kwijnend eikenhout heb je oude bossen nodig, waar met enige regelmaat een aantal eiken het loodje legt. En daar zit 'm nou net de kneep: we hebben niet zoveel oude bossen! En als er dan wel een eik bezig is dood te gaan dan hebben de wilde zwijnen dat direct in de gaten. Ze ruiken dat er in de grond wat te halen valt: lekkere sappige larven van vliegende herten, zaagboktorren en nog een heel rijtje andere minder algemene keversoorten.

Het wilde zwijn is zonder meer de belangrijkste natuurlijke vijand van het vliegend hert. Dat komt zeker ook omdat er nog steeds teveel wilde zwijnen op de Veluwe rondlopen! Die laten uiteraard geen enkele kans op iets eetbaars aan zich voorbij gaan en zeker niet zo tegen het einde van de winter, als de laatste eikel wel is opgegeten. Zoek in het bos maar eens een dode eikenboom op: tien tegen één dat de bodem er om heen zorgvuldig is omgespit door de zwijnen.

En naast het wilde zwijn is er nóg een groot liefhebber van keverlarven: de das! En ook met die dieren gaat 't niet slecht op de Veluwe.

Bij wijze van experiment worden er nu een aantal kunstmatige broedstoven aangelegd voor het vliegend hert. In een flinke kuil worden een aantal verse stobben en stammen van eiken begraven; de bovenkant steekt nog net wat boven de grond uit. Binnen enkele jaren zal zich die speciale schimmel in het hout nestelen. En dan maar hopen dat die broedstoof ontdekt wordt door een zwanger vrouwtjesvliegendhert. Maar omdat die broedstoven langs de randen van het verspreidingsgebied worden aangelegd mag je wel op zo'n vrouwtje rekenen.

En de varkens dan?

Wel, die worden tegengehouden door een raster, dat rondom de stoof wordt geplaatst. Dus als u in het bos een merkwaardig heuveltje ontdekt met eikenstammetjes en een hekje, dan weet u waar 't om gaat.

Uiteraard riekt dit allemaal wel erg naar tuinieren. Onze onvolprezen Veluwe is natuurlijk allang niet meer zo natuurlijk. Maar met een flinke afname van het aantal varkens zou die natuurlijkheid wel gediend zijn.

Bescherming larven Vliegend hert

Vorig jaar stond in ons boekje een artikeltje om larven van het vliegend hert te beschermen tegen vraat door wilde zwijnen. De grootste bedreiging van larven, van onder andere het vliegend hert, zijn het wilde zwijn en in mindere mate de vos en de das. In het bosgebied tussen Hoog Soeren en Apeldoorn is men bezig om munitie uit de Tweede wereldoorlog te verwijderen. Hiervoor moeten planten en sommige bomen, waaronder eikenbomen, het veld ruimen. Dood eikenhout is noodzakelijk voor de ontwikkeling van de larve van het vliegend hert. Nu er eikenhout voorradig is door de boomkap kan dit uitstekend gebruikt worden om een plek te creëren voor de ontwikkeling van larven zonder dat deze door de wilde zwijnen uitgegraven en gegeten worden. Eiken stammen worden in een cirkel in de grond ingegraven. Het middengedeelte wordt opgevuld met eikenstobben en spaanders eikenhout. De larven kunnen gedurende een aantal jaren zich ontwikkelen terwijl de wilde zwijnen er niet bij kunnen. Op zijn vroegst kan men over vijf tot zes jaar, na de ontwikkeling van de larve tot kever, het eerste resultaat verwachten. Inmiddels zijn de eiken stammetjes zoals beschreven ingegraven. Er omheen wordt binnenkort een gaasraster geplaatst dat voor een gedeelte in de grond moet zitten om de larven te beschermen tegen het consumeren door de wilde zwijnen.

Overzicht projecten van de SBDV

H. Kerksen

In de loop van de afgelopen 20 jaar hebben wij geld en/of mankracht geleverd om diverse projecten uit te (laten) voeren die anders niet tot stand gekomen zouden zijn. Het leek ons aardig om deze vanaf de oprichting van onze Stichting in 1986 eens even op een rij te zetten en u tevens van de stand van zaken over dat project op de hoogte te brengen. Alles is (wordt) gerealiseerd met uw donateurgelden.

1990 - Actie behoud Dassen Veluwe

In de omgeving van Vierhouten werden op een vrij drukke weg regelmatig dassen doodgereden. De reden dat de dassen de weg overstaken lag in het feit dat hun burcht aan de ene kant van de weg lag en een berg kuilmais, waar ze altijd gingen foerageren, aan de andere kant van de weg bij een boerderij. In overleg met de boer is toen aan de kant waar de burcht lag, een stuk grond gehuurd en heeft de boer de berg kuilmais daar gesitueerd. De extra kosten bedroegen fl. 350,- per jaar. Na 4 jaar werd door de eigenaar van de grond de huur opgezegd en ontstond de oude situatie weer, hoewel er veel minder dassen werden doodgereden.

Huidige situatie.

Door snelheidsbeperkende maatregelen op de weg worden er tegenwoordig praktisch geen dassen meer doodgereden.

1993 - Aanleggen poel en houtwal in het Pollense Veen

In 1992 werd dit gebied door het Gelders Landschap aangekocht. Aangezien het gebied aan de rand van het Veluwe massief ligt is het er nat. Ook ontspringt er een beekje. Beter was het om daar een poel te situeren, omdat het gebied ook van belang was voor amfibieën en reptielen. Wij hebben fl. 2.000,- ter beschikking gesteld waarmee de poel gegraven kon worden. Hier werd nog wat geld van over gehouden zodat dicht bij de poel ook nog een houtwal aangelegd kon worden.

Huidige situatie.

De randen van de poel zijn nu aardig begroeid en in het water leven allerlei soorten dieren.

De houtwal herbergt veel soorten vogels en zelfs heeft een reeget daar haar kalveren gezet.

Kortom, het natuurleven is in dat gebied een stuk rijker geworden.

1997 - Aanleggen 2 poelen in de Loenermark

De Loenermark is eigendom van de gemeente Apeldoorn en in erfpacht uitgegeven aan het Geldersch Landschap. Het gebied is ongeveer 1200 ha. groot en ligt op de Zuidoostelijke Veluwe.

Water is er nooit genoeg op de Veluwse zandgronden en regelmatig worden er daarom poelen aangelegd waar het wild kan drinken en zoelen (een bad nemen). In dit gebied was een watervoorziening dringend noodzakelijk. Er werd een grote poel aangelegd en een kleinere. Wij hebben hieraan voor fl. 2.000,- bijgedragen.

Huidige situatie.

1998 - Onderhoud vennen Wisselseveen

Om een verbinding te realiseren tussen het Wisselseveen en de Tongerense heide moest een aantal vennen, dat bijna dichtgegroeid was, weer open gemaakt worden. Gehoopt werd dat hier weer ronde zonnedauw, veenpluis, witte snavelbies en misschien klokjesgentiaan zouden gaan kiemen. Wij hebben fl. 3.000,- geschonken aan de beheerder van het Geldersch Landschap om een en ander te realiseren. Het plagsel uit deze vennen is verspreid over een wildakker op de Scherpenberg, welke in 1992 was aangelegd ten behoeve van de edelherten.

Huidige situatie.

Er heeft zich een uniek stuk natuur ontwikkeld tussen beide gebieden, met vele mogelijkheden voor plant en dier.

1999 – Aanpassing oude pompkelder

In de boswachterij Berg en Bos in Apeldoorn ligt nog een oude pompkelder. Er zaten altijd al vleermuizen in, maar er lag ook nog allerlei rommel in. De trap is door onze vrijwilligers weer in orde gemaakt en tevens werd het luik bovenop vernieuwd en veilig afsluitbaar gemaakt. Ook zijn er planken tegen de muur gemaakt waarachter de vleermuizen kunnen overwinteren.

Huidige situatie.

1999 - Ombouwen oude voederhut tot vleermuizenverblijfplaats

In de boswachterij Berg en Bos te Apeldoorn stond sinds jaar en dag half onder grond een voederhut. Hierin werden o.a. de aardappels vorstvrij bewaard die aan de wilde zwijnen gevoerd werden. Ook het voer voor de edelherten lag hierin opgeslagen.

Door verplaatsing van de edelherten en wilde zwijnen naar een ander gebied werd deze voederhut overbodig. De jachtopzichter van het gebied kwam met het plan om de voederhut om te bouwen tot een plaats waar vleermuizen konden overwinteren. Door onze Stichting werd dit voortvarend aangepakt en na enkele jaren hard werken door onze vrijwilligers werd de Vleerbietenhut (samenvoeging van voederhut en vleermuizenverblijfplaats) door de heer Salm (directeur NMO van de gemeente Apeldoorn) geopend.

Huidige situatie.

Tijdens de inventarisatie in januari 2006 telden we 2 grootovleermuizen en 8 franjestaarten en 1 watervleermuis (zie artikel "Vleerbietenhut").

2001 - Aanleggen houtsingel in het Woudhuis

Nabij het nieuwe moerasgebied Het Schol in het Woudhuis bij Apeldoorn is er op onze kosten (fl. 3.000,-) een fraaie loofhoutsingel geplant. Het Schol werd gegraven ter compensatie van een moerasgebiedje dat moest wijken voor de aanleg van een nieuwbouwwijk.

Huidige situatie

2004 - Informatiepanelen plaatsen

In de boswachterij Berg en Bos te Apeldoorn is in eigen beheer door de mensen uit de boswachterij een wildobservatiescherm geplaatst.

In overleg is besloten dat hier eigenlijk informatiepanelen met tekst en foto's van planten, dieren en cultuurhistorie van de leemkuil waar het observatiescherm op uitkijkt, zouden moeten komen.

Wij hebben hiervoor ongeveer € 1.100,- uitgetrokken en het in eigen beheer gemaakt.

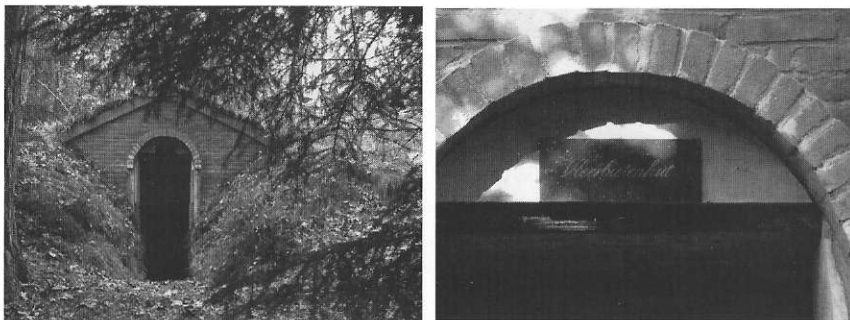
Huidige situatie.

2004 - Voorgevel Vleerbietenhut hersteld

Vanwege de hoge ouderdom van de oude houten constructie was een gedeelte van het dak ingestort. Daaronder lagen weliswaar grote betonnen balken, waardoor en geen enkel gevaar is geweest voor de vleermuizen, maar fraai was het niet.

Er is een compleet nieuwe voorgevel gebouwd en het dak is aangevuld met zand.

En wat doen we nog meer?

- 1 x per 2 maanden de heide schonen op de Tongerense heide (Geldersch Landschap);
- 1 x per 2 maanden werken op de Noorderhei en/of Vierhousterbos (Staatsbosbeheer);
- 2 x per jaar werken op de Zandhegge (Geldersch Landschap);
- kleine klusjes er tussendoor (o.a. paddenraster plaatsen, bosuilennestkasten controleren);
- voor Staatsbosbeheer dasseninventarisaties in de boswachterij Nunspeet;
- elk jaar rond radio Kootwijk ongeveer 130 nestkasten, die we daar hebben hangen, inventariseren en onderhouden;
- elk weekend in de boswachterij Berg en Bos in Apeldoorn de wilde zwijnen en edelherten verzorgen die daar in afgesloten wildbanen leven;
- met een voorlichtingskraam aanwezig zijn op diverse evenementen;
- excursies in het terrein organiseren;
- twee keer per jaar een dialezing organiseren, gegeven door een deskundige natuurfotograaf;
- het blad voor onze donateurs en relaties maken;
- onze website beheren;
- ongeveer acht keer per jaar vergaderen.

En eenmaal per jaar met onze partners een gezamenlijk uitje (op eigen kosten).

Natuurwerkdag

Zaterdag 4 november 2006 was de Landelijke Natuurwerkdag. Vrijwilligers van onze Stichting hebben die dag in Berg en Bos de handen uit de mouwen gestoken. Bij de leemkuil in dat gebied ligt een betonnen vijver die aan het dichtgroeien was. We hebben de bak ontdaan van overtollige begroeiing. Bijzondere planten zijn er tussenuit gehaald en later weer in de bak teruggezet. Alles wat niet meer terug ging is op een hoop in de buurt van de bak neergelegd aan de zonzijde. We hopen van harte dat dit volgend jaar dienst kan gaan doen als broedhoop voor ringslangen. Een andere groep was begonnen met zaagwerk om kleine heidegebiedjes vrij van opslag te maken. Volgend jaar verder!

Zaterdag 3 november 2007 Landelijke natuurwerkdag.

Wilt u in een natuurgebied ergens in Nederland die dag vrijwilligerswerk doen, kijk dan op www.natuurwerkdag.nl

Vleerbietenhut

In het artikel "Projecten" dat in dit boekje staat heeft Harry Kerssen een stukje geschreven over het ombouwen van een oude voerhut tot winterverblijfplaats voor vleermuizen. In januari inventariseren we deze zoogdieren in de vleerbietenhut en de oude pompkelder. Dit doen we onder leiding van Ruud Kaal, vleermuisdeskundige, als de vleermuizen in winterslaap zijn. Ruud stuurt ons ieder jaar een verslag van de inventarisatie. Tijdens de inventarisatie in januari 2006 telden we in de vleerbietenhut 2 grootoorvleermuizen en 8 franjestaarten en 1 watervleermuis. In de Pompkelder zaten 4 grootoorvleermuizen. In januari 2005 inventariseerde we 4 grootoorvleermuizen en 10 franjestaarten in de vleerbietenhut en 5 grootoorvleermuizen in de pompkelder.

Hier volgt een gedeelte van het verslag, tabellen zijn hierin niet opgenomen.

Ruud schrijft: "Het aantal vleermuizen in Berg en Bos geeft een kleine daling in vergelijking met 2005 maar aangezien in Berg en Bos vrij kleine winterverblijven zijn is dit een normaal verschijnsel. In de grotere winterverblijven is er in 2006 een stijgende lijn te zien, soms wel 50 % meer als het vorige jaar. Het aantal franjestaarten is dit jaar op een aantal winterverblijven in de omgeving van Berg en Bos lager uitgevallen. In tabellen van de afgelopen jaren is af te lezen dat vleermuizen de winterverblijfplaatsen blijven gebruiken indien deze stabiel en niet storingsgevoelig zijn. Het dikke betonnen dak van de vleerbietenhut is door wegspoelen van zand iets gaan lekken. Interessant is de waarneming dat daardoor het aantal vleermuizen toenam. Dit is vooral te danken aan de hogere luchtvochtigheid in het verblijf, iets wat diverse soorten op prijs stellen. Dit is ook de oorzaak dat de watervleermuis in 2006 als nieuwe soort kon worden genoteerd. Dat er minder vleermuizen in de oude pompkelder van Berg en Bos zaten kan te maken hebben met de werkzaamheden in dat gebied".

Giften

Bijzonder verrast was ons bestuur bij het ontvangen van een brief van de Apeldoornse Papierfabriek Favini BV. De heer Mendels van dit bedrijf liet blijken dat onze Stichting uitverkoren was om een eindejaarsgift van € 625,- te mogen ontvangen. Het personeel van Favini Apeldoorn staat ieder jaar een bedrag van hun salaris af voor een goed doel. De werkgever verdubbelt dit bedrag. Medewerkers dienen bij de ondernemingsraad suggesties in waarna goede doelen worden gekozen. Onze Stichting was een van de vier gekozen doelen en mocht het bedrag in ontvangst nemen. We zullen dit bedrag besteden aan een natuurproject van onze Stichting. Dank aan het personeel en de directie van Favini BV. en in het bijzonder aan de medewerker die onze Stichting heeft voorgedragen!

Bijzondere waarnemingen in 2006

In de afgelopen vier jaar zijn er onder één haviknest in de buurt van Apeldoorn totaal 64 vogelringen gevonden. Twee bleken er van papegaaien te zijn. De overige ringen waren van postduiven. Vaak zijn postduiven door oververmoeidheid een makkelijke prooi voor haviken.

Februari – maart

Tijdens het voeren van de edelherten in Berg en Bos (Apeldoorn), die daar in een afgesloten wildbaan leven, bleek dat één stang van het grootste hert was afgeworpen. Wim had vergeten zijn fototoestel mee te nemen. Met een onbeschrijflijke snelheid is hij naar huis gefietst om het toestel op te halen. Gelukkig nog net op tijd om onderstaande foto te maken.

Maart – april

Tijdens een inventarisatie van uilenkasten in Berg en Bos heeft Wim Fiets iets bijzonders waargenomen. Er lag een ei van de bosuil op de grond onder de nestkast. Dit is vrijwel zeker het werk van een boommarter. Op zich niets bijzonders maar..... bij de volgende inventarisatie zaten in dezelfde kast twee nesten, één van een koolmees en één van de gekraagde roodstaart. In beide nesten zaten jongen die net uit het ei waren gekropen. Er waren dus twee broedgevallen van verschillende vogels direct naast elkaar. Nog nooit is dat door iemand van onze vogelwerkgroep waargenomen. De gekraagde roodstaarten hebben het niet overleefd. De koolmezen zijn uitgevlogen.

Waarschijnlijk heeft het recht van de sterkste gezegevierd.

Juli

We waren met vrijwilligerswerk bezig in de Zandhegge (Geldersch Landschap). Joop Rolfes zag witte uitwerpselen onder een boom liggen. Op zo'n moment moet je naar boven kijken. Daar zag Joop een buizerdnest met twee jongen die met hun eerste vlieg oefeningen waren begonnen.

Augustus

Op een vlinderstuk in de tuin van Henry Kats zat een kolibriefvlinder. In de eerst week van september heeft de vlinder nog regelmatig zijn tuin bezocht. Ook heeft hij deze vlinder waargenomen in een tuin bij het verzetstrijderspark in Apeldoorn.

September – oktober

Sinds de ontrastering op de Veluwe en de in- en uitsprongen van het Kroondomein hebben edelherten de randgebieden ontdekt. Edelherten worden waargenomen in gebieden waar ze normaal nooit konden komen zoals: Berg en Bos, Willemsbos en Orderbos. Een hert dat regelmatig in deze bossen ten westen van Apeldoorn werd waargenomen liep gedurende de bronstperiode op de Asselse heide. Op die heide heeft een kaalwildroedel (vrouwelijke edelherten) haar vaste verblijfplaats. In de bronst trekken de herten richting de vrouwelijke dieren, vandaar dat hij op pad was gegaan. Inmiddels is hij weer teruggekeerd in het leefgebied dat hij zich had toegeëigend.

Oktober.

Macaronizwam gevonden!

Zondag 8 oktober was er door het IVN Apeldoorn een bosexcursie voor groepjes kinderen in Berg en Bos georganiseerd. Ik was door één van de organisatoren gebeld of ik iets kon combineren met het voeren van de edelherten en wilde zwijnen (die daar in afgesloten wildbanen leven) en iets over deze dieren en hun leefwijze zou willen vertellen. Uiteraard wilde ik dat graag doen en ik had wat geweien ter illustratie meegenomen. Nu stond er in de hertenbaan een prachtige sponszwam. Het was op slechts een paar meter van de voerhut. Ik heb de kinderen groepsgewijs even binnen de hertenbaan laten komen om deze zwam te laten zien. Ze vonden het best spannend dat ze nu binnen een raster waren, dicht bij de edelherten. Op mijn vraag aan de kinderen hoe deze grote paddenstoel zou kunnen heten antwoordde een jongetje: "Macaronipaddenstoel". Ik moest toegeven dat de sponszwam verdraaid veel op krulmacaroni leek. Daar komt bij dat de meeste kleine kinderen niet weten dat een echte spons natuurlijk is en hoe deze er uit ziet. Macaroni kennen ze wel! Ik heb het uitgelegd maar hem beloofd dat ik de sponszwam voortaan Macaronizwam zou noemen. Henry Kats.

VRIJWILLIGERSWERK IN NATUURGEBIEDEN

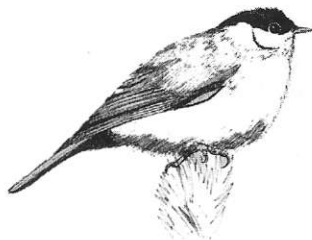
Henry Kats

Zoals ieder jaar opnieuw een opsomming van het vrijwilligerswerk. De natuurgebieden kunnen nog steeds vrijwilligers gebruiken! Er wordt altijd getoetst of de werkzaamheden ook zouden uitgevoerd worden indien er geen vrijwilligers zouden zijn. Zonder vrijwilligers zouden natuurgebieden er anders uit gaan zien omdat er in sommige gevallen niet voldoende financiën beschikbaar zijn voor het onderhoud van natuurgebieden. Mocht u een buurvrouw, buurman, familielid of kennis hebben van wie u denkt dat hij of zij het wel leuk zou vinden om eens in de natuur te werken, breng hem of haar alstublieft met ons in contact. Zoals ik al in eerder verschenen boekjes vermeldde: je krijgt er iets voor terug. Geen geld maar wel ontspanning door een geringe inspanning. Iedereen werkt in een eigen tempo. Vaak is er na het werk nog even gelegenheid om een stukje door het gebied te wandelen. Van alles komen we tijdens het werk of een wandeling tegen, allerlei dieren, bijzondere planten, zeldzame paddenstoelen. We werken in natuurterreinen van Geldersch Landschap, Staatsbosbeheer en boswachterij Berg en Bos van de Gemeente Apeldoorn. U of een ander is van harte welkom op onderstaande data. We werken op **zaterdagmorgen van 09.00 uur tot ongeveer 12.00 uur.**

Overzicht van de diverse projecten en zaterdagen wanneer en waar er gewerkt wordt.

Tongerense heide, (handboek Geldersch Landschap blz. 49 t/m 52): een prachtig overgangsgebied tussen enerzijds hoger gelegen bos en soortenrijke heide met vennen en anderzijds lager gelegen heischrale graslanden met veentjes, poelen, brongebieden, kwelbeken en sloten.

Data: **6 januari, 3 maart, 5 mei, 1 september, 1 december, 2 februari 2008, 5 april 2008.** Verzamelen om **08.45 uur** op de parkeerplaats van Restaurant Le Triangle aan de Elburgerweg 1 / hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel. Van daar gaan we met zo min mogelijk auto's naar de heide.

Noorderheide (S.B.B.): in dit gebied zijn we bezig met verschillende werkzaamheden zoals poelen schonen, de heide ontdoen van opslag van grove-den. Vaak zien we tijdens ons werk het aanwezige wild.

Data: **3 februari, 7 april, 2 juni, 6 oktober, 5 januari 2008 en 1 maart 2008.** Verzamelplaats om **08.30 uur** op de parkeerplaats van Restaurant Le Triangle aan de Elburgerweg 1 / hoek Zwolseweg in Wenum/Wiesel en om **08.45 uur** op de parkeerplaats aan de weg Vierhouten - Emst, bij de ingang van het Vierhouterbos (dus niet de parkeerplaats bij Gortel / Tongerense heide). Van daar gaan we naar het werkgebied.

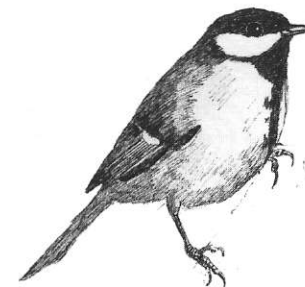
Zandhegge, (handboek Geldersch Landschap blz. 66/67):

Een vliegdennenbos met twee heideveldjes, door een historische zandstuifwal gescheiden van aangeplant naald- en loofbos, hakhout en cultuurgrond met lanen en singels.

Het gebied is beperkt toegankelijk. De heideveldjes liggen in het niet toegankelijke terrein.

Evenals op de Tongerense heide en de Noorderheide zorgen we dat opslag van deze heideveldjes wordt verwijderd. Verder onderhouden we een grafheuvel nabij de Wieselseweg.

Data: **7 juli en 22 december 2007.** Verzamelen om 09.00 uur bij de slagboom van Geldersch Landschap (ingang Zandhegge in de bocht naast de Koninklijke Houtvesterij Het Loo), aan de Greutelse weg in Wenum/Wiesel.

Berg en Bos.

Landelijke natuurwerkdag **3 november**. Wilt u in een natuurgebied ergens in Nederland die dag vrijwilligerswerk doen, kijk dan op

www.natuurwerkdag.nl

De harde kern van de SBDV werkt die dag in Berg en Bos.

U dient zelf voor koffie e.d. te zorgen (een stoeltje of stuk plastic om op te zitten tijdens de werkpauze is erg prettig)!

Wilt u één keer of meerdere keren in een natuurgebied samen met ons werken dan kunt u zich opgeven door te schrijven, te bellen of te mailen. Mocht u zich hebben opgegeven voor vrijwilligerswerk en blijkt u niet aanwezig te kunnen zijn wilt u dan zo vriendelijk zijn dit telefonisch of per e-mail te melden aan een van onze bestuursleden? We hoeven dan niet onnodig te wachten op de verzamelplaatsen. Telefoonnummers en/of e-mail-gegevens van bestuursleden staan op de achterzijde van dit boekje.

LET WEL! Er komt slechts één boekje van onze stichting per jaar uit, dat heeft u nu voor u. Daar staat het vrijwilligerswerk voor het gehele jaar in vermeld. U kunt dus de data voor het hele jaar in uw agenda noteren of doorgeven aan een ander.

Stichting Behoud Dierenwereld Veluwe

**Postbus 103
7300 AC Apeldoorn**

**tel: 055-3558686 of
tel: 06-20622501**

h.l.kats@inter.nl.net

**Op Apenheul leven ruim 350 apen vrij in het bos
en blij tussen de bezoekers.
Zonder gaas of tralies kijkt u niet met medelijden,
maar met respect naar 30 soorten
"Ambassadeurs van het Regenwoud"**

**Apenheul werkt mee aan tal van internationale
fokprogramma's en ondersteunt diverse
natuurbeschermingsprojecten in de tropen.**

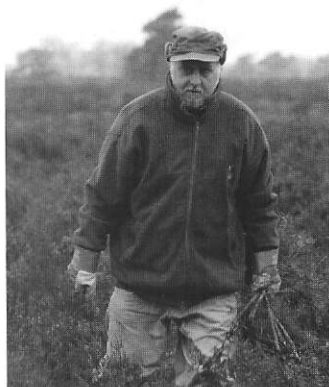
**www.apenheul.nl
voor informatie via internet.**

**Voor fietsers en automobilisten staat Apenheul
uitstekend aangegeven langs alle invalswegen
van Apeldoorn, maar Apenheul is ook goed te
bereiken met het openbaar vervoer.**

**Iedere dag geopend van
1 april t/m 1 november 2007
Telefonische informatie: 055- 3575757**

Harry, hartelijk dank namens Henk, Joop, Wim en Henry

In het voorwoord gaf Henk het al aan, de penningmeester gaat het bestuur verlaten. Harry geeft in een artikeltje een kort overzicht waar hij in de afgelopen twintig jaar bij betrokken is geweest. Graag wil ik daar, mede namens Henk, Joop en Wim, nog iets aan toevoegen.

Als een medebestuurder waar je zo lang mee hebt samengewerkt weg gaat dan ga je over die tijd nadenken.

Ik denk aan de evenementen waar we met elkaar achter de informatiestand staan en aan de excursies die we samen leiden. Of het nou een fietsexcursie of een wandelexcursie was, altijd maakte we het elkaar niet al te gemakkelijk. Wilde Harry rechtsaf, deed ik net of wij linksaf zouden gaan en omgekeerd. Gelukkig merkten de deelnemers hier niets van. Als er in een wandelpad een flinke regenplas lag zorgde Harry wel dat hij zó liep dat ik met goed fatsoen wel door die plas moest of sterk moest uitwijken. Kleine pesterijtjes die voor ons een excursie extra leuk maakte. Dat kan alleen als je elkaar goed kent, waardeert en respecteert. Mijn ervaring is dat een excursie die je met meerdere mensen leidt bijzonder prettig is. Je kunt van elkaars kwaliteiten gebruik maken. De een vertelt iets over het wild, de ander bijvoorbeeld iets over insecten en nummer drie iets over paddenstoelen of planten. Het is een interactie waar de deelnemers aan mee gaan doen, dat maakt een excursie voor mij, en ik denk ook voor de deelnemers, zo waardevol.

Gelukkig blijft Harry beschikbaar voor activiteiten waaronder excursies en voor voorlichting in onze infostand. Zijn kwaliteit als penningmeester hebben we altijd zeer gewaardeerd. Hoe je met weinig geld veel kunt doen was aan Harry toevertrouwd. We hopen van harte dat we in het volgende boekje 2008 kunnen zeggen: "Gelukkig hebben we een waardige opvolger gevonden".

Henry.

Jaarprogramma excursies en dialezingen 2007-2008

Voor de excursies/burltocht wordt u verzocht zich minimaal 1 dag van te voren aan te melden.

Aangezien de excursies ook voor niet-donateurs toegankelijk zijn, is het verstandig zich zo snel mogelijk aan te melden. Maximaal aantal deelnemers 25 en ... vol is vol.

17 maart 2007

Dialezing door L. Fraanje van de Gazenbeek Stichting

Titel: "De Veluwe met zijn boeiend verleden".

In de voetsporen van zijn grote voorganger Jac. Gazenbeek, heeft Veluwekenner Louis Fraanje van de Jac. Gazenbeek Stichting een prachtige dialezing met overvloeibeelden samengesteld over de Veluwe. Unieke opnamen van de flora en fauna, het boerenlandleven, oude ambachten, sagen en legenden, folklore en historie. Een leerzame tocht langs oude heidorpjes en allerlei mooie plekjes van de Veluwe, beelden van een oud land met een boeiend verleden.

Aanmelding niet nodig.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).

21 april 2007

Excursie in Koninklijk Park Het Loo te Apeldoorn

De ongeveer twee uur durende wandeling voert, onder andere, langs de oude schietbaan, het paardenkerkhof, de herdenkingszuil "Jong Nederland" en het schuithuis. Ook wordt er een kijkje genomen bij het Oude Loo, met onder andere het speelhuisje van prinses Wilhelmina, de doolhof, enz. Dit middeleeuwse kasteeltje, nu gastenverblijf van H.M. de Koningin, is in 1684 door de Koning-Stadhouder gekocht en vandaar uit wordt de opdracht gegeven het huidige paleis te bouwen. Het Loo ontwikkelt zich tot het centrum van de Veluwe jachtactiviteiten van de Oranjes. Met het overlijden van prinses Wilhelmina in 1962 verliest Het Loo haar woonfunctie. Deze prinses is bijzonder gesteld op Het Loo, toen nog het witte paleis, en beschouwt het als haar huis. Het uit ongeveer 1690 stammende jachthuis is in de jaren zeventig van de vorige eeuw, door een (te) grondige restauratie, in zijn oude glorie hersteld. Daarbij is ook de oorspronkelijke Franse tuin opnieuw aangelegd. Het aangrenzende 600 hectare grote paleispark ademt een totaal andere sfeer. Hier domineert de Engelse landschapstijl met zijn grote gazons, verrassende doorkijkjes en romantische bouwsels. Ook zijn er nog elementen te vinden die wijzen op het zelfverzorgende karakter van dit buiten. Het was een staatje in de staat. Zo zijn er bijvoorbeeld nog een ijskelder en een visvijver. De bouwplaats van de voormalige Koninklijke boerderij is nog aanwijsbaar. Jagershof, een dienstwoning in

Mecklenburgse stijl, wordt in 1902 door koningin Wilhelmina geschonken aan haar kersverse echtgenoot hertog Hendrik van Mecklenburg-Schwerin. De prins huisvest er zijn uit Duitsland meegebrachte hofjagers. We sluiten de wandeling die onder leiding staat van dhr. B. Maassen af bij de twee grote veldvijvers. (Tekst aangeleverd door dhr. B. Maassen).

Verzamelen om 14.00 op de parkeerplaats van Paleis Het Loo bij de kiosk, Amersfoortseweg Apeldoorn. Bij de kiosk kunt u uitrijmunten á € 3,- kopen om de parkeerplaats weer te verlaten. De toegangsprijs tot het Paleispark komt voor rekening van de Stichting.

Routebeschrijving:

Vanaf A1 en A50, afslag Paleis Het Loo en vervolgens de ANWB-borden volgen. Met openbaar vervoer van Apeldoorn NS Station buslijn 102 en 104, halte Paleis Het Loo; buslijn 5 (Berg en Bos) en 10 (Kerschoten), halte Gedenknaald. Te voet circa 40 minuten vanaf NS-station.

Aanmelden bij H. Kerksen, telefoon 06 30 26 14 39

23 juni 2007

Orchideeënwandeling in Het Woudhuis en Het Scholte Apeldoorn

In de SBDV-boekjes 2002 en 2004 schreef onze voorzitter - beheerder van de gemeentebossen van Apeldoorn - over de ontwikkeling in natuurgebied Landgoed Het Woudhuis van de gemeente Apeldoorn. Grenzend aan dit landgoed ligt het moerasgebied Het Schol, begonnen als natuurontwikkeling ter compensatie van het verlies van een stuk rietland langs de spoorlijn Apeldoorn-Deventer. Het is nu een schitterend moerasgebied met schraalgrasland dat over gaat in een elzenbos. De excursie wordt gehouden in de tijd dat de daar aanwezige orchideeën in bloei staan.

Aanmelden bij H. Kerksen, telefoon 06 30 26 14 39

Verzamelen: om 14.00 uur bij de grote parkeerplaats - ten oosten van Apeldoorn - Natuurgebied Het Woudhuis.

29 september 2007

Bronstexcursie

Evenals voorgaande jaren willen we weer een bronstexcursie houden. We hopen u het geluid van de burlende edelherten te kunnen laten horen.

Aanmelden bij H. Kats, telefoon 055-3558686

Verzamelen om 19.00 uur op de parkeerplaats vóór de ingang van het Kroondomein aan het einde van de Wieselseweg. Vanuit Apeldoorn, Zwolseweg (bij café De Hamer) linksaf de Wieselseweg. Einde Wieselseweg links grindweg in tot parkeerplaats.

20 oktober 2007

Dialezing door Rien Mouw

Titel: "Zwerven over de Veluwe".

Voordat Rien Mouw begon met natuurfotografie schreef hij een drietal natuurboeken.

In 1983 schreef hij "Dieren op het spoor" en in 1984 een tweetal natuurboeken voor kinderen.

In 1986 maakte hij een prachtig diaklankbeeld: "Zwerven over de Veluwe". Hoogtepunt in zijn optreden was een voorstelling in de jaarbeurs te Utrecht samen met organist Pieter Heikoop.

Nu, na 20 jaar, is het diaklankbeeld uitgegroeid tot een unieke presentatie van beeld en geluid.

Rien Mouw laat u op een bijzondere manier kennis maken met mens, dier en landschap van de Veluwe, met o.a. unieke opnamen van oude veluwenaren en de edelhertenbronst. Het klankbeeld zit vol verrassende afwisselingen en is door de boeiende vertelling pakkend van begin tot eind.

Aanmelding niet nodig.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).

17 november 2007

Wandelexcursie in de Boswachterij Berg & Bos te Apeldoorn

De natuurgebieden zoals wij die nu kennen hebben alles te maken met het verleden. De planten die er nu groeien, het geografische reliëf van het gebied. Huidige bossen waren eens industriegebieden. Tijdens deze excursie gaan we wat meer in op de archeologie en geologie van Berg en Bos in relatie tot de natuur.

Aanmelden bij H. Kerksen, telefoon 06 30 26 14 39

Verzamelen: om 14.00 uur bij de dienstingang Berg & Bos: Asselsestraat 328-B, 7312 TR Apeldoorn.

15 maart 2008

Dialezing door Jan Huttinga

Titel: "Door de vier seizoenen heen gezien".

Wellicht komt het thema van deze dialezing u bekend voor. Inderdaad, deze dialezing is eerder geweest. Maar... elk seizoen in ieder jaar is weer anders. Jachtopzichter Jan Huttinga van het Kroondomein Het Loo zal u laten zien dat ieder jaar anders is dan het vorige en kan daar boeiend over vertellen. Hij doet dit met nieuwe dia's, nieuwe belevissen van hem uit de prachtige omgeving waar hij woont en werkt.

Aanvang 14.00 uur in het Dorpshuis Ugchelens Belang, Bogaardslaan 81, 7339 AN Ugchelen (Apeldoorn).

Excursie Berg en Bos

En het wild kwam van heinde en verre

Berthus Maassen

Het is nauwelijks voorstelbaar, maar we hebben op de Veluwe een lange periode gekend waarin dit gebied, in vergelijking met nu, een zeer lage wildstand heeft gekend. In de achttiende eeuw is het wilde zwijn vrijwel uit onze contreien verdwenen. Op de Veluwe leeft een gering aantal edelherten.

We hebben het dan over een rasterloze, vrije wildbaan. Hierin komt verandering als eind negentiende eeuw, begin twintigste eeuw grootgrondbezitters er toe overgaan hun bezittingen wilddicht te omheinen. De grote grondaankopen komen vooral op gang na de in werkingtreding van de Markewet van 1886. Die wet maakte een snellere verdeling van de in gemeenschappelijk bezit zijnde heidevelden en bossen mogelijk. Zo ontstaan de grote, van elkaar en van de vrije wildbaan, afgesloten rasters. We hebben het dan over het Deelerwoud, de Hooge Veluwe en Het Loo. Hier moet opgemerkt worden dat het Prins Willem II is die in 1648/1649 bij Dieren een 1400 ha grote wildbaan realiseert die omgeven is door een afrastering genaamd "Heyningh oft plancketsel". De Dierense wildbaan heeft maar ruim 10 jaar bestaan.

Naast de boven genoemde grote wildbanen ontstaan er ook kleinere zoals Varena en de Vale Ouwe. Met het oprichten van al die rasters begint ook het gesleep met wild. Van heinde en verre importeren de grootgrondbezitters grofwild. Helaas bestaat er van de invoer van edelherten en ander grofwild geen sluitend chronologisch overzicht. Ook met betrekking tot de introductie van andere dieren zijn de gegevens niet voorhanden of moeilijk te vinden. Soms kom je bij het naslaan van regionale kranten voor verrassingen te staan. Zo meldt de Apeldoornse Courant van 29 december 1911 dat op het landgoed Deelerwoud bij Hoenderloo [het z.g. Klein Deelerwoud] een zestal grote herten en zes antilopen zijn los gelaten. De dieren zijn geleverd door de bekende firma Karl Hagenbeck uit Hamburg. Van de edelherten neem ik aan dat het uit Duitsland afkomstige dieren zijn. In het korte persbericht wordt nog vermeld dat de antilopen niet geweldig tieren, want er zijn er al twee gestorven. Op het 1500 ha grote Deelerwoud, gelegen tussen De Woeste Hoeve en Deelen is aan het einde van de negentiende eeuw hoogst waarschijnlijk roodwild uit Mecklenburg los gelaten. In 1911 werden daar nog 12 vrouwelijke dieren uit Het Loo aan toegevoegd. De eigenaar van het [Groot-] Deelerwoud is de uit Indië afkomstige suikerplanter M.N. Lebret, een gepassioneerde jager. De latere buurman van Lebret, Jhr. P.J. Repelaer van Spijkenisse – hij kocht zijn bezitting bij Hoenderloo in 1918 – importeert begin jaren twintig van uit Zweden een klein aantal rendieren, waaronder een mannelijk exemplaar. Rijksjachtopzichter G. Bloem, toen werkzaam op het Deelerwoud, kon met verve over dit experiment vertellen. De rendierpopulatie ontwikkelt zich de eerste jaren voorspoedig en groeit uit tot een twintigtal dieren, die hun dagen slijten in een apart rastertje. Door overbegrazing slinkt de mosvegetatie, de belangrijkste voedselbron, waardoor de dieren vermageren en tenslotte sterven. De Hoge Veluwe, eigendom van de havenbaron dr. A.G. Kröller, biedt uitkomst. Vanaf het Deelensche Wasch wordt ter bijvoeding mos gehaald. Dit blijkt geen blijvende oplossing te

zijn en de populatie kwijnt verder weg. Ook stropers eisen hun tol. Kort na 1930 wordt het laatste rendier door Bloem geschoten.

Is het uitzetten van rendieren in die tijd al iets bijzonders, nog bonter maakt Krölller het door zijn park op te luisteren met kangoeroes. Een aantal van deze buideldieren schijnt inderdaad op De Hooge Veluwe rond gehuppeld te hebben, totdat Krölller's echtgenote Helene er genoeg van krijgt en de dieren over gebracht worden naar Artis. Krölller richt zich nu op het buitenland. Hij slaagt er in 60 edelherten en 20 wilde zwijnen in Hongarije te kopen bij de groothandelaar in wild Karl von Badeleben. Het op het landgoed van Von Badeleben gevangen wild wordt in kisten per spoor naar Nederland vervoerd. Bij de halte Stroe worden de dieren overgeladen op paard en wagens en gaat het in draf naar de Hooge Veluwe. W.H. Nijhof vermeldt in zijn boek "Anton en Helene Krölller-Müller" voorts dat deze transactie ruim zestigduizend Amerikaanse dollars heeft gekost! Ook uit Oost-Pruisen worden edelherten ingevoerd.

In 1921 schenken Luxemburgse vrienden Krölller een kleine kudde moeflons, bestaande uit 4 rammen en 8 ooiën. De introductie slaagt. Moeflons floreren nog steeds op de Hoge Veluwe.

Daarvoor is een poging moeflons uit te zetten in het Kroondomein mislukt. In 1909 werden daar 25 Oostenrijkse moeflons los gelaten. In 1911 was van deze moeflonstand geen enkel dier overgebleven. In 1958 slaagt de tweede uitzetpoging met moeflons afkomstig van de Hoge Veluwe wel. Momenteel bevinden zich geen moeflons meer in het Kroondomein. De herkomst van de moeflons in het Wekeromse Zand en de Noorderheide is mij onbekend. Als het om wildimporten gaat, doet Het Loo weinig onder voor De Hooge Veluwe.

Op Het Loo komt in 1895 de eerste gesloten wildbaan tot stand. Het is de Duitse wildmeester P.H. Beijer die het initiatief neemt en onder zijn leiding wordt de inrastering van 3000 hectares tot een goed einde gebracht. Protesten van Veluwse grofwildjagers halen niets uit. Het is een raadsel dat dit plan uitgevoerd is tussen de tijd dat Koning III overlijdt en de komst van Prins Hendrik.

Van belangstelling voor de jacht bij Koningin Emma is niets bekend. Koning Willem III die wel geïnteresseerd is in die sport haalt enige Wapiti-herten naar Het Loo. Van het effect van deze "bloedverversing" is weinig bekend. Het is zover we weten de enige inkruising met niet - Europese edelherten in ons land. Vrijwel direkt na zijn huwelijk met Koningin Wilhelmina op 7 februari 1901 laat Prins Hendrik edelherten uit zijn Mecklenburgse vaderland overkomen. Het wild is o.a. afkomstig uit Bückeburg en, wat later, uit zijn particuliere bezitting, het 2000 ha grote Dobbin bij Krakow am See. In een speciale uitgave van een Duits jachtijdschrift (1940) wordt gewag gemaakt van een zending edelherten uit een ontmantelde wildbaan bij Greiz. Deze wildbaan, groot circa 500 ha was te vinden tussen de Saksische steden Gera en Zwickau. Geleverd worden: 4 zesenders, 1 spitsjer en een oudere hinde. Wildmeester Beijer staat in 1902 als ontvanger vermeld. Aangenomen kan worden dat dit wild bestemd is voor Het Loo, daar niets bekend is over een eventuele particuliere hertenkamp van deze wildmeester. Grote, misschien te grote, invloed op de edelhertenstand van Het Loo wordt nog wel eens toegeschreven aan de invoer van 4 hinden uit het Oost-Pruisische Rominten.

Deze legendarische wildbaan is het favoriete jachtgebied van de Duitse

Keizer Wilhelm II, die man die na de Eerste Wereldoorlog in ons land asiel krijgt en Huis Doorn betreft. Ook Hermann Göring, één van Hitler's rechterhanden weet Rominten te vinden en schiet er menig kapitaal hert. Het blijft bij de invoer van 4 hinden, hoewel de Prins aanvankelijk belangstelling toont voor een groter aantal. Misschien is de benarde financiële positie van de Prins hier een belemmerende factor geweest. De import vanuit Rominten is de meest bekende, maar zoals al gebleken is niet de enige bloedverversing vanuit het buitenland. In 1926 wordt in het Achterpark van Het Loo Spaans roodwild uitgezet. Al eerder (1924) gaan er dieren, eveneens 12, naar Koning Alfons de Dertiende van Spanje. De uitzetting daar verloopt minder gunstig dan op Het Loo, omdat het wild op een ommuurde plaats vrijgelaten wordt en in paniek tegen de muren loopt, met alle gevolgen van dien. In 1929 gaan opnieuw edelherten vanuit Het Loo de grens over. Het gaat hierom een onbekend aantal dieren bestemd voor het Odenwald. In de Nieuwe Apeldoornsche Courant van 13 september 1924 staat onder de kop "Herten vangen" een uitvoerig verslag over de manier waarop de dieren tijdelijk van hun vrijheid beroofd worden. Hieronder het verslag uit bovengenoemd regionaal dagblad.

Herten vangen.

In tegenwoordigheid van Z.K.H. Prins Hendrik heeft men in de laatste dagen in de omgeving van den "Hoogen Duivel" een twaalftal herten gevangen, welke opgezonden worden naar Spanje, ter veredeling van de aldaar in de bosschen verblijf houdende rasgenooten. Voor dit hertenvangen bezigt men groote netten die over een lengte van ongeveer 100 m. langs de boomen worden uitgezet. De herten worden die richting uitgedreven en rennen tegen de netten op. Deze laten van boven los en vallen naar beneden, zoodat de herten er in verward geraken. Zij spannen natuurlijk hun uiterste krachten in, om uit het warnet te komen en het gebeurt meermalen, dat ze daarbij een poot breken, of wat nog erger is den nek, zooals Woensdag een tweetal overkwam. Het is daarom noodzakelijk, dat een vijftal mannen gereed staan om zoo spoedig mogelijk toe te schieten en het dier te overmeesteren. Bij kop en pooten worden de geschikte exemplaren dan heel kalm in een hok opgesloten voor de verzending naar andere oorden. Den niet gewenschten wordt de vrijheid terug gegeven.

Uitwisseling van wild tussen de grote Veluwse wildbanen blijft een favoriete bezigheid. In de Apeldoornse Courant van 26 oktober 1910 is het volgende bericht te vinden.

Heden werden in tegenwoordigheid van Z.K.H. den Prins en eenige heeren der hofhouding in 't achterpark een aantal herten opgevangen. Aan den zoom van 't bosch werden daartoe netten uitgehangen, waarna drijvers 't wild in die richting opjaagden. Naar wij vernemen moeten de herten bestemd voor 't buitengoed van den heer Kröller te Hoenderloo, waar o.a. ook reeds wilde zwijnen zijn losgelaten.

In diezelfde krant staat op 2 december 1911 dat op last van Z.K.H. den Prins der Nederlanden een 12-tal herten, afkomstig uit Stadthagen (Schaumburg-Lippe) in de bossen van Het Loo is losgelaten. Uit het bovenstaande onvolledige artikel blijkt dat de voorouders van ons Veluwse grofwild inderdaad van heinde en verre komen.

Publicaties en andere bronnen:

Hoorn, D.A.C. van den - Een koning in ballingschap, 1996.

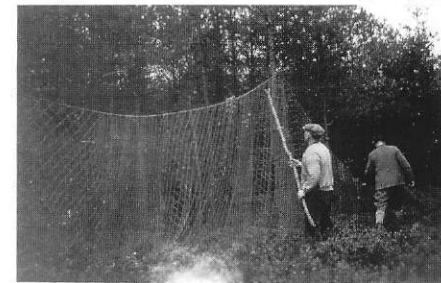
Brouwer, G.A. - In het voetspoor van Thijsse, 1949.

Nijhof, W.H. - Anton en Helene Kröller-Müller, 2006.

Diverse auteurs - De Hoge Veluwe, 2005.

Artikelen uit de Apeldoornse en Nieuwe Apeldoornse Courant

In het verleden is mondelinge informatie verstrekt door de jachtopzichters W. Freriks (Deelerwoud) en G. Bloem (Staatswildreservaat).

Opnames gemaakt in 1910 bij het overbrengen van edelherten (kaalwild) vanuit de Koninklijke Houtvesterij naar de Hoge Veluwe

Opnames gemaakt in 1910 bij het overbrengen van edelherten (kaalwild) vanuit de Koninklijke Houtvesterij naar de Hoge Veluwe

Herfstige beukendreef

Wekenlang gaat het vallen vanuit almaar kalere kruinen achteloos door. En deze vreemde droefheid: ook bij bomen hoort ze blijkbaar bij de kleine dood want zo

kwistig wordt leven zelden rondgestrooid. Hoe tomeloze drift onder zolen kraakt en knapt. Al die geduldig opgeblonken minuscule houten kistjes met binnenin

rantsoen voor onderweg en na miljoenen jaren koppig deze zelfde boodschap die aan aarde wordt bezorgd: het feilloze plan voor het bouwen van een rode beuk.

Marc Tritsmans

Zomaar een van de zeer vele gedichten die over de herfst gaan. Veel mensen zien tegen de herfst op, sommigen worden depressief. De dagen worden snel korter, regen, wind, kou, kilte. Herfst en dood zijn twee woorden die vaak samen genoemd worden. Zeker, de herfst heeft veel dood in zich. Bomen verliezen hun dode bladeren. Planten sterven boven de grond af. Na de eerste nachtvorst is het afgelopen met de meeste paddenstoelen. Oude spinnen sterven en maken plaats voor de nieuwe generatie die inmiddels volwassen is.

Naast de lente vind ik de herfst het mooiste jaargetijde en toch heeft het iets te maken met melancholie. De lage zon door de bomen, de geur van rottend blad, nevels, spinnenwebben en draden met duizenden dauwpareltjes. De vele soorten paddenstoelen, de een nog mooier dan de ander. Het wild dat haar wintervacht krijgt. Edelherten zijn ineens moeilijker zichtbaar tussen de grijze boomstammen en struiken. Wilde zwijnen zien er robuuster uit in hun zware wintervacht. De natuur geeft opnieuw voedsel voor veel dieren om aan te sterken om de winter door te komen. Voor sommige dieren kan het moeilijk worden.

Zo was 2005 geen goed mastjaar, met name beukenootjes waren er dat jaar bijna niet. De natuur is meedogenloos en selecteert, vaak overleven alleen de sterkste dieren. Wij schakelen over op de herfst en winter en passen ons aan. Aangezien wij geen wintervacht krijgen halen we de winterkleding uit de kast. Snert, zuurkool, boerenkool en andere winterkost komen op het menu te staan. Wat zijn wij toch bevoorrecht ten opzichte van in het wild levende dieren, denken we.

Typisch iets voor de herfst, filosoferen over dit soort zaken. Maar toch... overal zie je alweer de aanleg voor het nieuwe voorjaar dat na de winter komt. Nieuwe knoppen worden gevormd, De katjes hangen weer in de hazelaar. De afstervende planten hebben zaad laten vallen dat gaat kiemen of maken nieuwe uitlopers voor het volgende jaar. Insecten kruipen onder stapels bladeren om te overwinteren en hopen dat ze gespaard blijven voor bladblazers. Het is herfst, 's avonds lekker de verwarming iets hoger, een boek en een goed glas wijn en als het even weer is... de natuur in!

Henry Kats

